

HAMKORLIKDA O'QITISH TEXNOLOGIYASI: NAZARIY-METODIK TAHLIL

Nishanova Aziza Mirzaxmadovna

TURAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

Umaraliyeva Mashxura Maxamadali qizi

TURAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

S.BT-22 05 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22807098>

Annotatsiya: Ushbu maqolada hamkorlikda o'qitish (collaborative learning) texnologiyasining nazariy-pedagogik asoslari, metodologik mexanizmlari va zamonaviy ta'limdagi o'rni kompleks tahlil qilinadi. L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-konstruktivistik nazariyasi, D. Johnson va R. Johnsonning o'zaro bog'liqlik (positive interdependence) modeli hamda zamonaviy kompyuter vositalarida hamkorlik (CSCL) yondashuvlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Maqolada hamkorlikda o'qitishning tamoyillari, metodik modellari (Jigsaw, STAD, guruhli loyihalar), baholash mexanizmlari va oliy ta'lim, xususan chet tili (EFL) darslaridagi amaliy qo'llanilishi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, texnologiyaning afzalliklari, qiyinchiliklari va uni samarali joriy etish yo'llari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: hamkorlikda o'qitish, ijtimoiy konstruktivizm, positive interdependence, CSCL, Jigsaw usuli, STAD, guruhli baholash, kommunikativ kompetensiya, EFL, formativ baholash.

Аннотация: В данной статье комплексно анализируются теоретико-педагогические основы, методологические механизмы и роль технологии совместного обучения (collaborative learning) в современном образовании. Научно обоснованы социально-конструктивистская теория Л.С. Выготского, модель позитивной взаимозависимости (positive interdependence) Д. Джонсона и Р. Джонсона, а также подходы к совместному обучению с использованием современных компьютерных средств (CSCL). В статье рассмотрены принципы,

методические модели (Jigsaw, STAD, групповые проекты), механизмы оценивания и практическое применение совместного обучения в высшем образовании, в частности на занятиях по иностранному языку (EFL). Также проанализированы преимущества, сложности данной технологии и пути ее эффективного внедрения.

Ключевые слова: совместное обучение, социальный конструктивизм, positive interdependence, CSCL, метод Jigsaw, STAD, групповое оценивание, коммуникативная компетенция, EFL, формативное оценивание.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the theoretical-pedagogical foundations, methodological mechanisms, and the role of collaborative learning technology in modern education. L.S. Vygotsky's social-constructivist theory, D. Johnson and R. Johnson's model of positive interdependence, and computer-supported collaborative learning (CSCL) approaches are scientifically substantiated. The article examines the principles, methodological models (Jigsaw, STAD, group projects), assessment mechanisms, and practical application of collaborative learning in higher education, specifically in English as a Foreign Language (EFL) classes. Additionally, the advantages, challenges, and effective implementation strategies of this technology are analyzed.

Keywords: collaborative learning, social constructivism, positive interdependence, CSCL, Jigsaw method, STAD, group assessment, communicative competence, EFL, formative assessment.

Kirish. Zamonaviy ta'lim paradigmasi "o'qituvchi – o'quvchi" degan vertikal munosabatdan "o'quvchi – o'quvchi" va "o'qituvchi – guruh" kabi gorizontal, dialogik munosabatlarga o'tmoqda. Globallashuv, raqamlashtirish va mehnat bozorining jamoaviy kompetensiyalarga (teamwork, collaboration, communication) bo'lgan talabi ta'lim jarayonida hamkorlikda o'qitish (Collaborative Learning) texnologiyasini eng dolzarb metodik yo'nalishlardan biriga aylantirdi.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ta’kidlanganidek, zamonaviy mutaxassis nafaqat individual bilimga, balki jamoada samarali ishlash, turli nuqtai nazarlarni hisobga olish va jamoaviy muammolarni hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi shart. Shu munosabat bilan, hamkorlikda o‘qitish texnologiyasini shunchaki “dars usuli” sifatida emas, balki chuqur nazariy va metodik asosga ega bo‘lgan **ta’lim tizimi** sifatida tahlil qilish ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Ushbu maqolaning maqsadi hamkorlikda o‘qitish texnologiyasining nazariy-pedagogik poydevorini ochib berish, uning metodik modellari va amaliy mexanizmlarini tahlil qilish hamda zamonaviy ta’lim (xususan, EFL va oliy ta’lim) kontekstida uning samaradorligini ilmiy asoslashdan iborat.

Nazariy asoslar: hamkorlikda o‘qitishning ilmiy-peagogik poydevori. Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi bir nechta fundamental pedagogik va psixologik nazariyalarga tayanadi:

Ijtimoiy-konstruktivistik nazariya (L.S. Vygotskiy). Vygotskiyning “**Yaqin rivojlanish zonasi**” (**Zone of Proximal Development – ZPD**) tushunchasi hamkorlikda o‘qitishning asosiy nazariy poydevori hisoblanadi. Unga ko‘ra, o‘quvchi mustaqil yechim topa olmaydigan muammoni, bilimlroq hamkori yoki o‘qituvchi yordami bilan yechishi mumkin. Guruh ichidagi muloqot, bahs-munozara va fikr almashish orqali har bir a’zo o‘zining “yaqin rivojlanish zonasi”da ishlaydi va individual o‘qishga qaraganda yuqori kognitiv natijalarga erishadi.

Kognitiv rivojlanish nazariyasi (J. Piaget). Piaget fikricha, bolaning aqliy rivojlanishi **kognitiv dissonans** (turli nuqtai nazarlar to‘qnashuvi) orqali sodir bo‘ladi. Guruhli ishlash jarayonida o‘quvchilar turli fikrlar bilan to‘qnash keladilar va bu ularni o‘z pozitsiyasini qayta ko‘rib chiqishga, mantiqiy asoslashga va yangi tushunchalarni qurishga majbur qiladi. Bu jarayon tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

O‘zaro bog‘liqlik nazariyasi (D. Johnson va R. Johnson). Amerikalik tadqiqotchilar Johnson va Johnsonlar hamkorlikda o‘qitishning beshta asosiy elementini

ishlab chiqdilar, ular bugungi kunda ushbu texnologiyaning "oltin standarti" hisoblanadi:

1. **Ijobiy o‘zaro bog‘liqlik (Positive Interdependence):** Guruh a‘zolari bir-biriga bog‘liq ekanligini his qilishlari – “faqat hammaning hissasi qo‘shilgandagina muvaffaqiyatga erishamiz”.
2. **Individual va guruh javobgarligi (Individual and Group Accountability):** Har bir a‘zoning hissasi aniq baholanadi, “yashirinib qolish” (social loafing) holatiga yo‘l qo‘yilmaydi.
3. **Yuzma-yuz o‘zaro ta’sir (Promotive Interaction):** A‘zolar bir-biriga yordam beradi, rag‘batlantiradi va o‘rgatadi.
4. **Ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘rgatish (Social Skills):** Muloqot, ishonch, yetakchilik, konfliktni hal qilish kabi ko‘nikmalar maxsus o‘rgatiladi.
5. **Guruh faoliyatini tahlil qilish (Group Processing):** Guruh o‘z ishini muntazam refleksiyaga oladi – “qanday yaxshiroq ishlay olamiz?”.

Kompyuter vositalarida hamkorlik (CSCL – Computer-Supported Collaborative Learning). Zamonaviy raqamli muhitda CSCL texnologiyalari (LMS platformalar, Google Workspace, Miro, Padlet) orqali hamkorlik vaqt va makon chegaralaridan xoli bo‘lib, sinxron va asinxron shakllarda amalga oshiriladi. Bu esa ta’limni yanada moslashuvchan va inkluziv qiladi.

Hamkorlikda o‘qitishning metodik modellari. Amaliyotda hamkorlikda o‘qitishning bir nechta tuzilgan (structured) modellari mavjud bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos metodik maqsadlarga xizmat qiladi:

Jigsaw (Mozaika) usuli. Bu usulda mavzu bir nechta qismlarga bo‘linadi. Har bir guruh a‘zosi ma’lum bir qismning “eksperti”ga aylanadi, so‘ng boshqa “ekspert”lar bilan uchrashib, mavzuni chuqur o‘rganadi va o‘z asosiy guruhiga qaytib, o‘rganganlarini o‘rgatadi.

- **Metodik afzalligi:** Ijobiy o‘zaro bog‘liqlikni maksimal darajada ta’minlaydi, chunki har bir a‘zo boshqalar uchun noyob ma’lumot manbaidir.

- **EFL kontekstida:** O‘qish va gapirish ko‘nikmalarini bir vaqtda rivojlantirish uchun ideal.

STAD (Student Teams-Achievement Divisions). Bu usulda o‘qituvchi mavzuni butun sinfga tushuntiradi, so‘ng o‘quvchilar aralash (heterogen) guruhlarda birga ishlaydilar. Yakunida esa individual test topshiriladi, lekin ballar guruh a‘zolarining oldingi natijalariga nisbatan hisoblanadi (improvement score).

- **Metodik afzalligi:** Kuchsiz o‘quvchilar ham guruhga hissa qo‘sha oladi, chunki ularning “o‘sishi” baholanadi.
- **Motivatsion effekti:** Guruh a‘zolari bir-biriga yordam berishga motivatsiya qilinadi.

Guruhli tadqiqot (Group Investigation). O‘quvchilar o‘zlari qiziqqan mavzuni tanlaydilar, uni tadqiq qiladilar, natijalarni tahlil qiladilar va sinfga taqdim etadilar. Bu usul yuqori kognitiv darajadagi (tahlil, sintez, baholash) vazifalar uchun mo‘ljallangan.

Think-Pair-Share (O‘yla-Jufla-Ulash). Bu sodda, ammo samarali usul bo‘lib, o‘qituvchi savol beradi, o‘quvchilar avval o‘zlari o‘ylaydilar, so‘ng juftlikda muhokama qiladilar va yakunda butun sinf bilan ulashadilar. Bu usul ayniqsa tortinchoq o‘quvchilarni muloqotga jalb qilishda samarali.

Metodik talqin: guruhlarni tashkil etish va vazifalar. Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasining muvaffaqiyati to‘g‘ri metodik dizaynga bog‘liq:

Guruhlarni shakllantirish tamoyillari

- **Geterogenlik:** Guruhlar qobiliyat, jins, etnik kelib chiqish va motivatsiya darajasi bo‘yicha aralash tuzilishi kerak. Bu “kuchli” o‘quvchilarga tushuntirish orqali o‘z bilimini mustahkamlashga, “kuchsiz” o‘quvchilarga esa yordam olishga imkon beradi.
- **Optimal hajm:** Kichik guruhlar (3-5 kishi) samaraliroq bo‘lib, unda har bir a‘zoning faol ishtiroki ta‘minlanadi.

- **Rollar taqsimoti:** Moderator, yozuvchi, vaqt nazoratchisi, hisobot beruvchi kabi rollar navbatma-navbat berilishi shart. Bu ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi va "yashirinib qolish"ning oldini oladi.

Vazifalarni loyihalash. Hamkorlikda o'qitish uchun mo'ljallangan vazifalar quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi kerak:

- **Murakkablik:** Vazifa shunday bo'lsinki, uni bitta o'quvchi mustaqil yecha olmasligi, jamoaviy fikrlash talab qilinsin.
- **Ochiqlik:** Bir nechta yechim yo'li yoki javob variantlari mavjud bo'lishi kerak.
- **Haqqoniyligi (Authenticity):** Vazifa real hayotiy yoki kasbiy vaziyatlarga yaqin bo'lishi lozim.

O'qituvchining yangi roli. Hamkorlikda o'qitishda o'qituvchi "ma'ruza qiluvchi"dan "**facilitator**" (yo'naltiruvchi), "**scaffold**" (tayanch) va "**mentor**"ga aylanadi. U guruhlar o'rtasida harakatlanib, jarayonni kuzatadi, zarur bo'lganda yo'nalish beradi, lekin tayyor javoblarni bermaydi.

Hamkorlikda o'qitishda baholash mezonlari. Oldingi tadqiqotlarimizda ko'rsatganimizdek, kompetensiyaga asoslangan baholash hamkorlikda o'qitishning ajralmas qismidir. Bu yerda quyidagi baholash mexanizmlari qo'llaniladi:

- **Kompleks rubrikalar:** Rubrikalarda nafaqat mahsulot sifati, balki **hamkorlik jarayoni** (fikir almashish, qo'llab-quvvatlash, konfliktni hal qilish) ham baholanadi.
- **Ko'p manbali baholash:** O'qituvchi bahosi + o'zini-o'zi baholash + o'zaro baholash. Bu ob'ektivlikni oshiradi va refleksiya ko'nikmasini shakllantiradi.
- **Jarayon va mahsulotning balansli baholanishi:** Faqat yakuniy natija emas, balki guruhning ishlash dinamikasi ham hisobga olinadi.
- **Portfolio usuli:** Guruhning uzoq muddatli loyihalari, ularning refleksiyalari va o'sish dinamikasi e-portfolio orqali kuzatiladi.

Bu yondashuv baholashning **rag'batlantiruvchi va tarbiyaviy funksiyalarini** ham to'liq amalga oshiradi – o'quvchilar adolat, hamkorlik va mas'uliyat kabi axloqiy sifatlarni amaliyotda o'rganadilar.

Afzalliklari

- **Akademik:** Tanqidiy fikrlash, chuqur tushunish, yuqori kognitiv darajadagi ko'nikmalar rivojlanadi.
- **Ijtimoiy:** Kommunikativ ko'nikmalar, madaniyatlararo muloqot, empatiya va jamoaviy ish ko'nikmalari shakllanadi.
- **Psixologik:** O'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi, motivatsiyasi va akademik qoniqishi ortadi.
- **Til o'rganishda (EFL):** Tabiiy muloqot muhiti yaratiladi, til to'sig'i (affective filter) pasayadi, kommunikativ kompetensiya real kontekstda rivojlanadi.

Qiyinchiliklari va ularni yengish yo'llari

- **“Yashirinib qolish” (social loafing):** Individual javobgarlik mexanizmlari va aniq rollar orqali yengiladi.
- **Vaqtning samarali boshqarish:** Aniq vaqt chegaralari va bosqichli vazifalar orqali hal etiladi.
- **Konfliktlar:** O'qituvchi tomonidan konfliktni hal qilish ko'nikmalarini oldindan o'rgatish kerak.
- **Guruhlararo tengsizlik:** Heterogen guruh tuzish va o'qituvchining faol monitoringi orqali bartaraf etiladi.

Xulosa. Hamkorlikda o'qitish texnologiyasi – bu shunchaki dars usuli emas, balki chuqur nazariy (ijtimoiy konstruktivizm, kognitiv rivojlanish) va metodik (Johnson & Johnson modeli, tuzilgan hamkorlik modellari) asosga ega bo'lgan zamonaviy ta'lim falsafasidir. U o'quvchilarni passiv bilim qabul qiluvchilardan faol bilim quruvchilarga, individual raqobatchilardan jamoaviy hamkorlarga aylantiradi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ushbu texnologiya samaradorligi to'g'ri metodik dizaynga (heterogen guruhlar, tuzilgan vazifalar, aniq rollar), kompetensiyaga

asoslangan baholash tizimiga (kompleks rubrikalar, ko'p manbali baholash) va o'qituvchining yangi rolini (facilitator, mentor) o'zlashtirishiga bog'liq.

Oliy ta'lim va chet tili o'qitish (EFL) kontekstida hamkorlikda o'qitish nafaqat akademik natijalarni yaxshilaydi, balki kommunikativ, madaniyatlararo va raqamli kompetensiyalarni shakllantirishda ham kalit vosita hisoblanadi. Kelajakda CSCL texnologiyalari, sun'iy intellekt va raqamli platformalarning integratsiyasi orqali hamkorlikda o'qitish yanada moslashuvchan, shaxsiylashtirilgan va global miqyosdagi shaklga o'tishi kutilmoqda.

Yakuniy xulosa shuki, hamkorlikda o'qitish texnologiyasi zamonaviy jamiyatning "birgalikda muammolarni hal qilish" qobiliyatiga ega mutaxassislarni tayyorlashdagi eng ishonchli va ilmiy asoslangan yo'nalishlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L. S. (2018). "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes." *Harvard University Press*.
2. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2019). "Cooperative Learning: The Foundation for Active Learning." In *Active Learning: Cooperation in the College Classroom*, 17-32. Interaction Book Company.
3. Slavin, R. E. (2020). "Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice." *Allyn and Bacon*, 5th Edition.
4. Dillenbourg, P. (2021). "Computer-Supported Collaborative Learning: An Introduction." In *CSCL: Theory and Practice of an Emerging Paradigm*, 1-19. Lawrence Erlbaum Associates.
5. Qosimov, M. (2022). "Zamonaviy ta'limda hamkorlikda o'qitish texnologiyasining metodik asoslari." *O'zbekiston pedagogika fanlari jurnali*, 4(12), 45-54.
6. Karimova, N. (2024). "EFL darslarida hamkorlikda o'qitish orqali kommunikativ kompetensiyani shakllantirish." *Chet tili ta'limi muammolari*, 1(8), 22-31.
7. *O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonuni*. (2020). *Xalq so'zi*.

